

مطالعه عملکرد نهادها و برنامه‌های پژوهشی در حوزه اطلاع‌رسانی ایران

نویسنده: دکتر عباس حری

دانشیار دانشگاه تهران

چکیده

اطلاع‌رسانی، به عنوان یک حرفه، ناگزیر از تکیه بر یافته‌های پژوهشی برای حل مسائل عملی خویش است. بررسی فعالیتها و برنامه‌های پژوهشی مراکز آموزشی و پژوهشی این رشته از یک‌سوی، و گرایشها و علائق موضوعی نیروی انسانی مؤثر در این مراکز از سوی دیگر، حاکی از آن است که سهم فعالیت این مراکز در زمینه‌های مختلف متفاوت است. اما در مجموع، چهار مرکز از زاویه عملکردهای پژوهشی بالاترین نسبت را به خود اختصاص داده‌اند. گرایش موضوعی آثار و فعالیتهای این نهادها، در مقایسه با رویکردهای کلان این رشته، از همسویی چشمگیری برخوردار است، اما به فناوری کماکان عنایتی مبذول نشده است. در پایان بررسی حاضر، پیشنهادهایی نیز با توجه به یافته‌های تحقیق ارائه شده است.

طرح مسئله

اطلاع‌رسانی از جمله حوزه‌هایی است که، مانند طب و تعلیم و تربیت، پیوسته از آن به عنوان «حرفه» یاد شده است. از ویژگیهای هر حرفه احراز دو وجه عملی و نظری را می‌توان برشمرد. وجه عملی حرفه، دربرگیرنده همان فعالیتهای معمول و روزمره است که تحت سه مقوله کلی مجموعه‌سازی، سازماندهی، و ارائه خدمات از آن یاد می‌شود. وجه نظری حرفه، به چیسیتها و چراییهای وجه عملی آن فعالیتها می‌پردازد. مسائل، ضرورتها، و نیازهای پیش‌آمده در عمل، بازنگریهایی را ایجاب می‌کند که وجه نظری حرفه می‌کوشد راه‌حل، شیوه اصلاح یا تعدیل مناسب هر مسئله عملی را بیابد. تفاوت عمده «حرفه» با «پیشه» در همین وجه نظری نهفته است.

گرچه اطلاع‌رسانی علمی همچون ابزار و رسالت اصلی آن

دسترس پذیر کردن اطلاعات مناسب برای جوینده است، لی اطلاعات است. جنبه نظری حرفه اطلاع رسانی نیز چنین نگرشی را دنبال می کند: یافتن پاسخ یا راه حل علمی برای مسائل عملی حرفه، به گونه ای که نه تنها برای حل مسئله خاصی که تحقیق علمی را ایجاب کرده مناسب باشد، بلکه بتواند مسائل مشابه در شرایط مشابه را نیز پاسخ دهد.

ورود کتابداری نوین به نظام دانشگاهی ایران، آن هم در مقطعی از تحصیلات دانشگاهی که تحقیق از جمله شرایط لازم اتمام آن محسوب می شد، به همزمانی شکل گیری تجربه عملی آن در کتابخانه ها با پژوهش دانشگاهی منجر شد. از سوی دیگر، یافته های عرصه عمل نیز خود مسائل تازه ای را برای پژوهندگان پیش آورد که به تدوین مقالات و اجرای طرح هایی منجر شد که به تدریج مجموعه ای از آثار پژوهشی این رشته را، به عنوان تولید علمی حوزه کتابداری و اطلاع رسانی، پدید آورد.

در خلال سی و چند سالی که از آغاز فعالیتهای آموزشی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع رسانی در ایران می گذرد، نهادهای آموزشی و پژوهشی متعددی در مرتبه های مختلف علمی و آموزشی پدید آمده اند که هر یک در تولید نیروی انسانی، فراهم آوردن شرایط آموزشی، یا حمایت و ترغیب فعالیتهای پژوهشی، متناسب با عملکرد خود سهمی داشته است.

هدف و اهمیت

در بررسی حاضر درصددیم به مطالعه کارنامه پژوهشی نهادها یا عناصر دخیل در فعالیتهای تحقیقاتی برداریم تا از این رهگذر بتوانیم گرایشها، فضاها، خالی، و در مجموع تصویر کلی پژوهش را در این رشته بازشناسیم. پی بردن به سوگیری موضوعی تحقیقات انجام شده در نهادها و نیز سهم هر یک از آنها در این گونه فعالیتهای نیز از اهداف این بررسی است. اهمیت بررسی حاضر در آن است که با کشف گرایشهای موضوعی پژوهشها از یک سو، و سهم فعالیتهای پژوهشی در نهادهای مختلف از سوی دیگر، می توان در زمینه سیاست گذاری و برنامه ریزی برای فعالیتهای پژوهشی آتی این رشته تصمیم گرفت.

روش کار

به منظور تحقق این هدف، اطلاعات ضروری برای بررسی

حاضر از دو طریق گردآوری شد: (۱) ارسال پرسشنامه به شانزده مرکز آموزشی و هیئت مرکزی پژوهشی، و سنجش عملکرد پژوهشی اعضای هیئت علمی آن مراکز. بیش از ۶۰ درصد اعضا در بیش از ۶۰ درصد مراکز به پرسشنامه ها پاسخ دادند؛ (۲) تحلیل محتوای مواد و متون پایگاهها و منابعی که به درج تولید علمی متخصصان این رشته پرداخته اند؛ مهمترین آنها بانک اطلاعاتی پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای رشته کتابداری و اطلاع رسانی مستقر در کتابخانه ملی است که چکیده نامه آن نیز منتشر شده (صدیق بیزادی، ۱۳۷۹)، نمایه مقاله های کتابداری و اطلاع رسانی (نیازی، ۱۳۷۸)، و پایگاه اطلاعاتی طرحهای پژوهشی مستقر در شورای پژوهشهای علمی کشور است. به این ترتیب، فعالیتهای پژوهشی مراکز به دو مقوله عمده تقسیم شده است: یکی فعالیتهایی که به تولید آثار مکتوب انجامیده و شامل مقاله، طرح پژوهشی، و پایان نامه است؛ و دیگری مشارکتهایی است نظیر عضویت در انجمنها، شرکت در همایشها، مشاوره های علمی، برگزاری یا راه اندازی دوره ها، و مواردی از این دست. تحلیلی که در بخشهای بعدی صورت خواهد گرفت برپایه فعالیتهای پیش گفته استوار است که نخست تفصیل یافته ها و سپس برآیند آنها، به صورتی یکپارچه، سیمای کلی پژوهش این رشته را مشخص خواهد کرد.

پیشینه بررسی

فعالیتهای پژوهشی در حوزه اطلاع رسانی، کم و بیش به عمر آموزش کتابداری و اطلاع رسانی در مقطع دانشگاهی وابسته است؛ یعنی دست کم سی و سه سال از عمر آن می گذرد. گرچه این پیشینه مشحون از یک رشته ضعفا و قوتهاست، لیکن به عنوان گامهای نخست، با همه ضعفا و قوتهایی که از هرگام نخستین پذیرفتنی است، کار خود را آغاز کرد. این فعالیتهای سه مرکز عمده آن ایام آغاز شد که عبارت بودند از: دانشگاه تهران، مرکز مدارک علمی ایران، و مرکز خدمات کتابداری. دانشگاه تهران نخستین نشریه خاص این رشته را تحت عنوان کتابداری، اندکی پس از تأسیس دوره فوق لیسانس کتابداری در این دانشگاه منتشر کرد. این دانشگاه تولیدکننده نخستین پایان نامه های فوق لیسانس در این رشته نیز بود. مرکز مدارک علمی (مرکز اطلاعات و مدارک علمی امروز)، نخستین حرکت های نوین در عرصه سندپردازی (دکوماتاسیون) را پایه ریزی کرد، و مرکز خدمات کتابداری به شناساندن شیوه های

شناخته شده سازماندهی همت گماشت. دو مرکز اخیر، اندکی پس از تأسیس، با یکی دو سال فاصله از یکدیگر، نشریه‌هایی را منتشر کردند که یکی با عنوان **خبرنامه انجمن کتابداری** (و بعدها **نامه انجمن کتابداران**)، و دیگری **نشریه فنی مرکز مدارک علمی** (بعدها، **اطلاع‌رسانی**) بعضاً نتایج اندیشه‌ها و دیدگاه‌های کارشناسان را بازمی‌تاباندند. تا امروز، جمعا ۹ نشریه در این رشته منتشر شده که فعالیت بعضی به تعطیل انجامیده است، به طوری که نشریات فعال و نیمه‌فعال امروزی از هفت عنوان تجاوز نمی‌کند (جدول ۱). مراکز فعال امروزی در عرصه نشر مجلات تخصصی (در حوزه کتابداری)، مطابق جدول ۱، عبارتند از: دانشگاه تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، کتابخانه ملی، دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی، مرکز اطلاع‌رسانی جهادسازندگی، و کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی.

می‌توان مجموعه‌ای از کارهای تحقیقی را نام برد که به بررسی مقالات مندرج در این نشریات پرداخته، و بعضاً گرایش موضوعی آنها را بررسی کرده‌اند. احمدی لاری (۱۳۷۶) در تحقیقی که به بررسی مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی در سالهای ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۴ پرداخته، به این نتیجه رسیده است که گرایش موضوعی مقالات عمدتاً به سمت کتابخانه‌ها و مراکز منابع، و سپس اطلاع‌رسانی بوده است. سعید ملیح (۱۳۷۶) نیز در پیمایشی دیگر، گرایش موضوعی را متوجه مقوله‌هایی چون «رسانه‌ها»، «کتابداری و اطلاع‌رسانی»،

و سپس «تکنولوژی اطلاعات» دانسته است. ضمناً رویکرد بارز این مقالات در طول دوره مورد بررسی (سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۴) به سمت تکنولوژی اطلاعات بوده است. کاتوزیان (۱۳۷۸) که به بررسی وضعیت مقاله‌های این رشته در فاصله سالهای ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۲ پرداخته، نیز گرایش عمده مقاله‌ها را به سمت «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» دانسته است. حری (۱۳۷۸) در تحقیقی، برآیند گرایش موضوعی مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، و طرح‌های پژوهشی را در درجه اول به سمت مباحثی چون «کنترل کتاب‌شناختی» و «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» دانسته است. تحقیق دیگری (حری، ۱۳۷۹) نیز گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی این رشته را متوجه سرجمع «کنترل کتاب‌شناختی» و «خدمات و استفاده» (با به تعبیری، «خدمات و مراجع») دانسته است.

پژوهش‌های مشابهی در خارج کشور نیز صورت گرفته که برخی از یافته‌های آنها مربوط به گرایش موضوعی مقاله‌هاست. جارولین (۱۹۹۰) در بررسی مقالات مربوط به سال ۱۹۸۵ به این نتیجه رسیده است که بیشترین سهم مقالات متعلق به «خدمات و استفاده» و «ذخیره و بازیابی اطلاعات» است. همین پژوهشگر، در بررسی دیگری (جارولین، ۱۹۹۳) نیز که به مطالعه مقالات سالهای ۱۹۶۵، ۱۹۷۵، و ۱۹۸۵ پرداخته، دو مقوله پیش‌گفته را از بیشترین سهم برخوردار دانسته است. تحقیق اخیر حاکی از آن است که رشد گرایش موضوعی در طول دوره مورد بررسی عمدتاً متوجه مقوله «ذخیره و بازیابی اطلاعات» بوده است. دو تحقیق در این زمینه، یکی متعلق به

جدول ۱- نشریات حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

نام نشریه	سازمان ناشر	طول دوره فعالیت	وضع فعلی
اطلاع	خصوصی	۱۳۷۵-	نیمه فعال
اطلاع‌رسانی (نشریه فنی مرکز مدارک علمی)	مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران	۱۳۵۱-	نیمه فعال
پژوهشنامه اطلاع‌رسانی	مرکز اطلاع‌رسانی جهاد	۱۳۷۶-	فعال
پیام کتابخانه	دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی	۱۳۷۰-	فعال
فصلنامه کتاب	کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	۱۳۶۹-	فعال
کتابداری	دانشگاه تهران	۱۳۷۴-	فعال
کتابداری و اطلاع‌رسانی	کتابخانه مرکزی آستان قدس	۱۳۷۶-	فعال
کرانه	خصوصی	۱۳۷۳-	تعطیل
نامه انجمن کتابداران (خبرنامه انجمن کتابداران)	انجمن کتابداران ایران (مرکز خدمات کتابداری)	۱۳۵۸-۱۳۴۹	تعطیل

گردآوری، به‌طور جداگانه تحلیل و در پایان آنها را با یکدیگر مقایسه می‌کنیم و تحلیلی نهایی ارائه خواهیم داد.

الف. یافته‌های تحلیل محتوا

آنچه از طریق بانکهای اطلاعاتی و منابع، و نیز با مراجعه به نشریات و مجموعه‌ها گرد آمده، به‌طور مجزا (یعنی مقاله، پایان‌نامه، و طرح پژوهشی) به ۱۸ گروه موضوعی تقسیم شد که ۱۷ گروه به مقوله‌های مشخص اختصاص دارد و گروه هجدهم به آن چیزی تعلق گرفته که در گروه‌های هفده‌گانه نمی‌گنجد و عمدتاً با مباحث این رشته بی‌ارتباط بوده است.^۱ گروه‌های هجده‌گانه یادشده، از گروه‌بندی موضوعی «چکیده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی» (لیزا)^۲ اقتباس شده‌اند. در این گروه‌بندی، مجموع گروه‌های اصلی و زیرمجموعه‌های آنها به ۱۷۲ مورد بالغ می‌شود که با حذف گروه «سایر موضوعها»، تعداد آنها به ۱۷۱ مقوله می‌رسد.

اطلاعات گردآمده از سه پایگاه مربوط به مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، و طرح‌های پژوهشی در گروه‌های پیش‌گفته جای گرفت، و اطلاعات کلی آنها در جدول شماره ۲ درج شد. در این جدول، برای هر یک از انواع مواد (مقاله، پایان‌نامه، و طرح پژوهشی) دو ستون مربوط به تعداد و درصد در نظر گرفته شده

چین و دیگری مربوط به دانمارک، نیز صورت گرفته است. هوان ون (۱۹۹۶) در مقایسه‌ای که میان گرایش موضوعی مقاله‌های چین و آنچه در جهان منتشر شده انجام داده، نتیجه گرفته است که بیشترین گرایش متوجه «حرفه کتابداری» و «خدمات و استفاده» بوده و چین برخلاف جهان که رویکردی کاربردی در تحقیق دارد، بیشتر متمایل به پژوهش‌های نظری است. اما در دانمارک (کاج برگ، ۱۹۹۶) گرایش موضوعی مقالات طی سالهای ۱۹۵۷ تا ۱۹۸۶ نشان می‌دهد که توجه عمدتاً به سوی «کتابخانه‌ها و مراکز منابع»، و «همکاری بین کتابخانه‌ای» معطوف بوده و به اطلاع‌رسانی به عنوان رویکردی نوین کمتر توجه شده است. کانو (۱۹۹۹) در اسپانیا تحقیق مشابهی را درباره مقالات سالهای ۱۹۷۷ تا ۱۹۹۴ انجام داده و گرایش موضوعی را متوجه «ذخیره و بازبایی اطلاعات»، «خدمات و استفاده»، و «ارتباط اطلاعاتی» دانسته است. پژوهشی که در ترکیه صورت گرفته (یونس‌تار، ۲۰۰۰) نیز حاکی از آن است که موضوع «خدمات و استفاده» بیشترین نسبت را به خود اختصاص داده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این بخش، یافته‌های تحقیق را برحسب مجرایهای متفاوت

جدول ۲- توزیع موضوعی آثار علمی پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی

ردیف	نوع	مقاله		پایان‌نامه		طرح پژوهشی		میانگین
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۱	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۹۶	۷/۸	۱۴	۱/۸	۱	۰/۸	۳/۴
۲	حرفه کتابداری	۱۰۶	۸/۵	۵۴	۶/۹	—	—	۵/۱
۳	کتابخانه‌ها و مراکز منابع	۲۱۴	۱۷	۱۱۲	۱۴/۴	۱۰	۸	۳۱/۱
۴	استفاده و خدمات	۵۳	۴/۲	۹۳	۱۲	۶	۴/۸	۷
۵	مواد و منابع	۸۰	۶/۵	۱۰۹	۱۴	—	—	۶/۸
۶	سازمان کتابخانه	۱۱	۰/۹	۱۸	۲/۳۱	۱	۰/۸	۱
۷	ساختمان و تجهیزات	۹	۰/۷	۲	۰/۲۵	—	—	۳
۸	تکنولوژی کتابخانه	۷	۰/۶	۳۳	۴/۳	۷	۵/۶	۳/۵
۹	خدمات فنی	۲۴	۲	۲۰	۲/۵۷	۴	۳/۲	۲/۶
۱۰	ارتباط اطلاعاتی	۹۸	۸	۶۷	۸/۶	—	—	۵/۵
۱۱	کنترل کتاب‌شناختی	۳۰	۲/۴	۶۵	۸/۴	۳۹	۳۱/۴	۱۴
۱۲	رکوردهای کتاب‌شناختی	۱۳۰	۱۰/۵	۹۲	۱۱/۸	۴	۳/۲	۸/۵
۱۳	ذخیره و بازیابی اطلاعات	۷۹	۶/۳	۲۴	۳	۱۱	۸/۸	۶
۱۴	تکنولوژی ارتباط و اطلاعات	۴۵	۳/۶	۳	۰/۴	۲	۱/۶	۱/۸
۱۵	خواندن	۲۳	۲	۱۳	۱/۷	۲	۱/۶	۱/۷
۱۶	رسانه‌ها	۵۱	۴	۳۲	۴/۱	۳	۲/۴	۳/۵
۱۷	دانش و آموختن	۱۳	۱	۲۲	۲/۸	—	—	۱/۲
۱۸	سایر موضوعها	۱۷۰	۱۴	۳	۰/۴	۳۴	۲۷/۴	۱۳/۹
	جمع	۱۲۳۹		۷۷۶		۱۲۴		

و در آخرین ستون نیز میانگین درصد هر ردیف موضوعی به منظور مقایسه نهایی درج شده است. همانگونه که از جدول ۲ برمی‌آید، بیشترین نسبت مقالات تولید شده (۱۷ درصد) به مقوله «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» تعلق یافته است و اگر گروه «سایر موضوعها» را به حساب نیاوریم، موضوع «رکوردهای کتاب‌شناختی» (۱۰/۵ درصد) در مرتبه دوم قرار می‌گیرد. «حرفه کتابداری» (۸/۵ درصد) و «ارتباط اطلاعاتی» (۸ درصد) به ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به خود اختصاص داده‌اند. پایین‌ترین رتبه در باب مقاله‌ها به ترتیب به «تکنولوژی کتابخانه» (۰/۶ درصد)، «ساختمان و تجهیزات» (۰/۷ درصد)، و «سازمان کتابخانه» (۰/۹ درصد) تعلق یافته است.

هرگاه بپذیریم که مدیریت مراکز اطلاع‌رسانی (اعم از کتابخانه، مرکز مدارک، آرشیو، یا واحد اطلاع‌رسانی) با تجهیز، کاربری فضا، ساماندهی، و نیروی انسانی سروکار دارد، سه مقوله اخیر در چارچوب مدیریت قرار می‌گیرد، و یافته‌های یادشده حاکی از آنند که در عرصه تولید مقاله، به حوزه مدیریت کمترین عنایت مبذول شده است. در مقابل، بحث درباره انواع کتابخانه‌ها، آرشیوها، مراکز مدارک و اطلاع‌رسانی بیشترین توجه تولیدکنندگان مقاله‌ها را به خود معطوف داشته است. مقوله «رکوردهای کتاب‌شناختی» که براساس زیرمجموعه‌های پیش‌بینی شده برای آن، عمدتاً ناظر بر سازماندهی مواد است، در مرتبه دوم اهمیت و توجه مقاله‌ها قرار دارد.

عرصه تکنولوژی، که در گروه‌بندی لیزا به دو گروه «تکنولوژی کتابخانه» و «تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات» تقسیم شده، در مقاله‌های تولیدشده جایگاه چندان بارزی ندارند. «تکنولوژی کتابخانه»، گرچه امروزه - دست کم به صورت استفاده از رایانه - در اکثر کتابخانه‌ها حضور دارد، پایین‌ترین

در آخرین ستون نیز میانگین درصد هر ردیف موضوعی به منظور مقایسه نهایی درج شده است.

همانگونه که از جدول ۲ برمی‌آید، بیشترین نسبت مقالات تولید شده (۱۷ درصد) به مقوله «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» تعلق یافته است و اگر گروه «سایر موضوعها» را به حساب نیاوریم، موضوع «رکوردهای کتاب‌شناختی» (۱۰/۵ درصد) در مرتبه دوم قرار می‌گیرد. «حرفه کتابداری» (۸/۵ درصد) و «ارتباط اطلاعاتی» (۸ درصد) به ترتیب رتبه‌های دوم و سوم را به خود اختصاص داده‌اند. پایین‌ترین رتبه در باب مقاله‌ها به ترتیب به «تکنولوژی کتابخانه» (۰/۶ درصد)، «ساختمان و تجهیزات» (۰/۷ درصد)، و «سازمان کتابخانه» (۰/۹ درصد) تعلق یافته است.

هرگاه بپذیریم که مدیریت مراکز اطلاع‌رسانی (اعم از کتابخانه، مرکز مدارک، آرشیو، یا واحد اطلاع‌رسانی) با

جایگاه را در رتبه‌بندی موضوعی مقاله‌ها به خود اختصاص داده است. حتی اگر این مقوله را با مقوله «تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات» - که خود در مرتبه دهم قرار گرفته - و موضع چندان بالایی ندارد - تلفیق کنیم، باز هم از مرتبه هشتم فراتر نخواهد رفت و تقریباً در جایگاه میانی رتبه‌بندی قرار خواهد گرفت.

پایان‌نامه‌ها که معمولاً براساس علاقه دانشجو و هدایت استاد شکل می‌گیرند، ممکن است از پایان‌نامه‌های موجود قبلی از یک‌سو، و توصیه یا پیشنهاد استاد و نیز رغبت و گرایش گروه آموزشی از سوی دیگر، تأثیر بپذیرند یا به سمتی خاص میل کنند. پایان‌نامه‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر، از لحاظ گرایش موضوعی بالاترین رتبه را در مقوله «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» (۱۴/۴ درصد) به خود اختصاص داده است. «مواد و منابع» (۱۴ درصد) و «استفاده و خدمات» (۱۲ درصد) به ترتیب در مرتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. پایین‌ترین رتبه در حوزه پایان‌نامه‌ها به ترتیب متعلق به «ساختمان و تجهیزات» (۰/۲۵ درصد) و «تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات» (۰/۴ درصد) است. تکنولوژی در عرصه پایان‌نامه‌ها نیز سرنوشتی بهتر از مقاله‌ها ندارد. با این تفاوت که این بار «تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات» مورد کم‌توجهی قرار گرفته و «تکنولوژی کتابخانه» به مرتبه بالاتر (رتبه هشتم) ارتقا یافته است. تلفیق این دو نیز مرتبه کلی تکنولوژی را از رتبه ۸ فراتر نمی‌برد.

طرح‌های پژوهشی که معمولاً مجری طرح، مرکز یا گروه تأییدکننده، و سازمان متبوع یا تصویب‌کننده در پدید آمدن آن نقشی تعیین‌کننده دارند، براساس حمایت مالی و با صرف هزینه مشخص و تعریف شده‌ای به اجرا در می‌آیند. مجموع طرح‌های ثبت‌شده از این نوع، که در بانک اطلاعات مربوط موجودند و تحلیل حاضر براساس آنها صورت گرفته، حاکی از آن است که بالاترین مرتبه تعلق یافته به آن به موضوع «کنترل کتاب‌شناختی» (۳۱/۴ درصد) است. «ذخیره و بازیابی اطلاعات» (۸/۸ درصد) و «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» (۸ درصد)، به ترتیب، در رتبه‌های دوم و سوم قرار می‌گیرند. تفاوت کمی میان رتبه اول با مرتبه‌های دوم و سوم بسیار چشمگیر است. یعنی، مرتبه اول تقریباً چهار برابر هر یک از رتبه‌های دوم و سوم است. کمی دقت در زیر مجموعه‌های پیش‌بینی شده در این گروه مشخص می‌کند که عمدتاً ناظر بر انواع کتاب‌شناسی‌هاست. یعنی، در طرح‌های پژوهشی گرایش عمده و

چشمگیر در جهت تدوین کتاب‌شناسی بوده است. در پنج گروه «حرفه کتابداری»، «مواد و منابع»، «ساختمان و تجهیزات»، «ارتباط اطلاعاتی»، و «دانش و آموختن» هیچگونه طرح پژوهشی به اجرا در نیامده و پایین‌ترین رتبه پژوهش‌های اجراشده نیز به «کتابداری و اطلاع‌رسانی» (۰/۸ درصد) و «سازمان کتابخانه» (۰/۸ درصد) تعلق گرفته است. وضعیت مبحث تکنولوژی در طرح‌های پژوهشی اندکی مقبولتر از حوزه مقاله و پایان‌نامه است. زیرا «تکنولوژی کتابخانه» (۵/۶ درصد) در مرتبه چهارم و «تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات» (۱/۶ درصد) در مرتبه هشتم قرار دارد. هرگاه این هر دو تکنولوژی با یکدیگر تلفیق شوند مبحث تکنولوژی، به‌طور کلی، به رتبه چهارم ارتقا خواهد یافت.

همگونی موضوعی آثار

سؤالی که در بررسی آثار علمی - پژوهشی تولید شده رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی به ذهن می‌رسد، این است که گرایش موضوعی مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، و طرح‌های پژوهشی تا چه حد با یکدیگر شباهت دارند. آیا اندیشه خاصی در تمام آثار به‌طور یکسان دنبال شده، یا ربط چندان با یکدیگر ندارند؟ برای یافتن پاسخ چنین پرسش مفروضی، جدول ۳ تدوین شد. در این

اطلاع‌رسانی علمی همچون ابزار و رسالت اصلی آن دسترس پذیر کردن اطلاعات مناسب برای جوینده است، لیکن تحقق همین رسالت به آگاهی دقیق و منضبط علمی از نوع نیازهای اطلاعاتی، رفتارها و عاداتهای اطلاع‌یابی، ضرورتها و اولویتهای برنامه‌ریزی در مقیاس خرد و کلان نیاز دارد.

یافته‌های تحقیق حاضر حاکی از آن‌ند که در عرصه تولید مقاله، به حوزه مدیریت کمترین عنایت مبذول شده است. در مقابل، بحث درباره انواع کتابخانه‌ها، آرشیوها، مراکز مدارک و اطلاع‌رسانی بیشترین توجه تولید کنندگان مقاله‌ها را به خود معطوف داشته است.

«استفاده و خدمات»، و برای سیمای کلی متعلق به «حرفه کتابداری» است. به این ترتیب، بیشترین توجه در مقاله‌ها، به ترتیب، به «کتابخانه‌ها و مراکز منابع»، «رکورد‌های کتاب‌شناختی»، «حرفه کتابداری»، «ارتباط اطلاعاتی»، «کتابداری و اطلاع‌رسانی»، «مواد و منابع»، «ذخیره و بازیابی اطلاعات»، «استفاده و خدمات» و «رسانه‌ها» معطوف بوده است. نیمه منفی، یعنی بخشی که کمتر مورد توجه قرار گرفته، از رتبه دهم به بعد را به خود اختصاص داده است. طبیعی است که در هر بخش، میزان توجه به مباحث متفاوت است. مثلاً، رتبه اول که به «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» اختصاص دارد، بیش از چهار برابر رتبه نهم («رسانه‌ها») است که آخرین عنصر بخش مثبت را به خود اختصاص می‌دهد. در بخش منفی - یا بخش کم‌توجه - نیز رتبه دهم («تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات») شش برابر آخرین رتبه («تکنولوژی کتابخانه») است.

هرگاه سرجمع هریک از دو بخش را مورد توجه قرار دهیم، به این نتیجه می‌رسیم که مقاله‌ها بیشتر به سمت بحث در باب انواع کتابخانه‌ها، مباحث نظری، سازماندهی، و مسائل کاربردی گرایش داشته‌اند. آنچه برابند بخش منفی منعکس می‌کند، از این قرار است که مسائل مربوط به تکنولوژی و مدیریت چندان مورد عنایت تولیدکنندگان مقالات نبوده است.

درحوزه پایان‌نامه‌ها، بخش مثبت، به ترتیب، به «کتابخانه‌ها و مراکز منابع»، «مواد منابع»، «استفاده و خدمات»، «رکورد‌های کتاب‌شناختی»، «ارتباط اطلاعاتی»، «کنترل کتاب‌شناختی»، «حرفه کتابداری»، «تکنولوژی کتابخانه» و «رسانه‌ها» تعلق یافته است. بخش منفی نیز از رتبه دهم تا هفدهم را به خود اختصاص داده است. در اینجا نیز بالاترین و پایین‌ترین رتبه در هر بخش با یکدیگر تفاوتی چشمگیر دارند؛ به گونه‌ای که رتبه اول («کتابخانه‌ها و مراکز منابع») در بخش مثبت بیش از سه برابر رتبه نهم («آخرین رتبه این بخش یعنی رسانه‌ها») و در بخش منفی، بالاترین رتبه (یعنی «ذخیره و بازیابی اطلاعات») شش برابر آخرین رتبه، (یعنی «ساختمان و تجهیزات») است.

مقایسه‌ای اجمالی میان مقاله‌ها و پایان‌نامه نشان می‌دهد که علاوه بر همگونی موضوعی دو رتبه اول و نهم در این دو نوع تولید علمی، در ۷ مورد از ۹ مورد بخش مثبت با یکدیگر شباهت دارند. تنها تفاوت قابل اعتنا آن است که «کنترل کتاب‌شناختی» در پایان‌نامه‌ها در قیاس با مقاله‌ها از رتبه یازدهم

جدول، هریک از انواع مقاله، پایان‌نامه، و طرح پژوهشی در ستونهای جداگانه رتبه‌بندی شد تا بتوان به‌سهولت آنها را مقایسه کرد. در آخرین ستون نیز وضعیت کلی گرایش موضوعی این رشته از طریق میانگین درصد (تحت عنوان «سیمای کلی») آمده است.

طبق داده‌های جدول ۳، بالاترین رتبه مربوط به مقاله‌ها و پایان‌نامه یکسان است و موضوع «کتابخانه‌ها و مراکز منابع» را دربر می‌گیرد. جز مورد بالا، این دو نوع تولید در مرتبه نهم («رسانه‌ها») و مرتبه دوازدهم («خدمات فنی») نیز با یکدیگر همگوندند. همگونی دیگری از لحاظ یکسانی رتبه در سایر موارد (مثلاً مقاله / طرح پژوهشی، طرح پژوهشی / پایان‌نامه، یا هر سه نوع تولید) وجود ندارد. اما هرگاه رتبه‌ها را با یک درجه پایینتر یا بالاتر مقایسه کنیم، در آثار تولید شده می‌توان همگونی بیشتری یافت.

هرگاه میانگین درصد ستونهای هر مقوله را محاسبه کنیم، در کلیه موارد، به عددی تقریبی بین ۴ و ۵ دست خواهیم یافت. اگر همین کمیت را مبنای تقسیم‌بندی موضوعها در دو بخش مثبت و منفی قرار دهیم، برای مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها رتبه هشتم، برای طرحهای پژوهشی رتبه پنجم، و برای سیمای کلی رتبه هشتم در میانه کار قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، رتبه میانی برای مقاله‌ها متعلق به «استفاده و خدمات»، برای پایان‌نامه‌ها متعلق به «تکنولوژی کتابخانه»، برای طرحهای پژوهشی متعلق به

جدول ۳- رتبه‌بندی انواع تولید علمی پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی*

سیمای کلی			طرح پژوهشی			پایان‌نامه			مقاله		
رتبه	درصد	موضوع	رتبه	درصد	موضوع	رتبه	درصد	موضوع	رتبه	درصد	موضوع
۱	۱۴	کنترل کتاب‌شناختی	۱	۳۱/۴	کنترل کتاب‌شناختی	۱	۱۴/۴	کتابخانه‌ها و مراکز منابع	۱	۱۷	کتابخانه‌ها و مراکز منابع
۲	۳۱/۱	کتابخانه‌ها و مراکز منابع	۲	۸/۸	ذخیره و بازیابی اطلاعات	۲	۱۴	مواد و منابع	۲	۱۰/۵	رکوردهای کتاب‌شناختی
۳	۸/۵	رکوردهای کتاب‌شناختی	۳	۸	کتابخانه‌ها و مراکز منابع	۳	۱۲	استفاده و خدمات	۳	۸/۵	حرفه کتابداری
۴	۷	استفاده و خدمات	۴	۵/۶	تکنولوژی کتابخانه	۴	۱۱/۸	رکوردهای کتاب‌شناختی	۴	۸	ارتباط اطلاعاتی
۵	۶/۸	مواد و منابع	۵	۴/۸	استفاده و خدمات	۵	۸/۶	ارتباط اطلاعاتی	۵	۷/۸	کتابداری و اطلاع‌رسانی
۶	۶	ذخیره و بازیابی اطلاعات	۶	۳/۲	خدمات فنی	۶	۸/۴	کنترل کتاب‌شناختی	۶	۶/۵	مواد و منابع
۷	۵/۵	ارتباط اطلاعاتی	۶	۳/۲	رکوردهای کتاب‌شناختی	۷	۶/۸	حرفه کتابداری	۷	۶/۳	ذخیره و بازیابی اطلاعات
۸	۵/۱	حرفه کتابداری	۷	۲/۴	رسانه‌ها	۸	۴/۳	تکنولوژی کتابخانه	۸	۴/۲	استفاده و خدمات
۹	۳/۵	تکنولوژی کتابخانه	۸	۱/۶	تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات	۹	۴/۱	رسانه‌ها	۹	۴	رسانه‌ها
۹	۲/۵	رسانه‌ها	۸	۱/۶	خواندن	۱۰	۳	ذخیره و بازیابی اطلاعات	۱۰	۳/۶	تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات
۱۰	۳/۴	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۹	۰/۸	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۱	۲/۸	دانش و آموختن	۱۱	۲/۴	کنترل کتاب‌شناختی
۱۱	۳	ساختمان و تجهیزات	۹	۰/۸	سازمان کتابخانه	۱۲	۲/۵۷	خدمات فنی	۱۲	۲	خدمات فنی
۱۲	۲/۶	خدمات فنی	—	—	حرفه کتابداری	۱۳	۲/۳۱	سازمان کتابخانه	۱۲	۲	خواندن
۱۳	۱/۸	تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات	—	—	—	۱۴	۱/۸	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۳	۱	دانش و آموختن
۱۴	۱/۸	خواندن	—	—	ساختمان و تجهیزات	۱۵	۱/۷	خواندن	۱۴	۰/۸	سازمان کتابخانه
۱۵	۱/۲	دانش و آموختن	—	—	ارتباط اطلاعاتی	۱۶	۰/۴	تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات	۱۵	۰/۷	ساختمان و تجهیزات
۱۶	۱	سازمان کتابخانه	—	—	دانش و آموختن	۱۷	۰/۲۵	ساختمان و تجهیزات	۱۶	۰/۶	تکنولوژی کتابخانه

*مقوله «سایر موضوعها» در این جدول منظور نشده است.

به رتبه ششم و «تکنولوژی کتابخانه» از رتبه شانزدهم به رتبه هشتم ارتقا یافته است. از سوی دیگر، «کتابداری و اطلاع‌رسانی» و «ذخیره و بازیابی اطلاعات» در قیاس با مقاله‌ها، به ترتیب، از رتبه‌های پنجم و هفتم به رتبه‌های چهاردهم و دهم تنزل یافته است. اما در مجموع، گرایش موضوعی مقاله‌ها، و پایان‌نامه‌ها تا حدودی به یکدیگر نزدیکند.

در طرح‌های پژوهشی (طبق جدول ۳)، بالاترین نسبت (۳۱/۴ درصد) به کنترل کتاب‌شناختی اختصاص دارد و سپس (در نیمه مثبت) به ترتیب: «ذخیره و بازیابی اطلاعات»، «کتابخانه‌ها و مراکز منابع»، «تکنولوژی کتابخانه»، و «استفاده و خدمات» قرار می‌گیرند. بالاترین رتبه در بخش مثبت حدود ۶/۵ برابر آخرین رتبه این بخش، یعنی «استفاده و خدمات»، است. بالاترین رتبه در بخش منفی (یعنی «خدمات فنی») نیز چهار برابر پایین‌ترین رتبه در همان بخش است.

مقایسه میان مقاله‌ها و طرح‌های پژوهشی حاکی از آن است که تنها دو موضوع «ذخیره و بازیابی اطلاعات» و «کتابخانه‌ها و مراکز منابع»، از این لحاظ که هر دو در بخش مثبت قرار گرفته‌اند با یکدیگر نزدیکی نسبی دارند. در سایر موارد ناسازگاری مشهود، و حتی در مواردی چون «حرفه کتابداری»، «مواد و منابع»، و «ارتباط اطلاعاتی»، این ناسازگاری بسیار فاحش است. در مقایسه میان پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی شباهت نسبی بیشتری برقرار است؛ به طوری که از میان پنج مورد مربوط به بخش مثبت، طرح‌های پژوهشی چهار مورد با بخش مثبت پایان‌نامه‌ها شباهت دارند. مورد پنجم از بخش مثبت طرح‌های پژوهشی نیز با اولین عنصر بخش منفی شباهت دارد و این به آن معناست که اولویت‌های پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی تا حدودی به یکدیگر نزدیک‌اند.

و اما سیمای کلی تولید علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی که از میانگین درصد سه مقوله پیش گفته، یعنی مقاله، پایان‌نامه، و طرح پژوهشی به دست آمده چهره این رشته را در فعالیتهای علمی و پژوهشی نشان می‌دهد. همانگونه که از چهارمین ستون جدول ۳ برمی‌آید، اولویت‌های موضوعی در این رشته هنوز هم بر محور گرایش‌های سنتی استوار است. تعبیر گذشته این رشته از گرایش‌های ستون چهارم به ترتیب کتاب‌شناسی، انواع کتابخانه‌ها، سازماندهی، استفاده و خدمات، مواد و منابع، ذخیره و بازیابی اطلاعات، و مبانی کتابداری است؛ تکنولوژی و مدیریت چندان

مورد توجه این رشته نیست.

نگارنده در تحقیق دیگری (حری، ۱۳۷۸) نشان داده است که تحول گرایش‌های موضوعی در طول زمان به سمت نویافته‌هاست. مثلاً، گرچه تولید کتاب‌شناسی (با کنترل کتاب‌شناختی) بالاترین رتبه را در فعالیتهای علمی و پژوهشی این رشته دارد (به‌خصوص در پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی، این امر کاملاً مشهود است)، لیکن سیر تحول آن - به ویژه در پایان‌نامه‌ها - حکایت از کاهش نسبی، و رشد تولید علمی مربوط به تکنولوژی - هر چند کند - حکایت از افزایش نسبی داشته است.

آنچه از طریق ارسال پرسشنامه به دست آمده است نیز کم و بیش همین چهره را از رشته تصویر می‌کند و تکنولوژی و مدیریت نیز در نیمه منفی، یعنی مراتب پایین قرار دارند و این نکته در تحقیق دیگری نیز تأیید شده است (حری، ۱۳۷۹). گرچه در تحقیق مورد اشاره، گروه‌بندی موضوعی متفاوت است، لیکن صرف‌نظر از الفاظ و اصطلاحات به کار رفته در گروه‌بندیهای مختلف، مفاهیم و مقوله‌ها با یکدیگر تفاوت چندانی ندارند.

یافته‌های پیمایش

از مجموع مراکز پژوهشی و آموزشی که دریافت‌کننده پرسشنامه بوده‌اند، جمعاً ۱۲ مرکز پرسشنامه‌ها را تکمیل کردند و عودت

این پژوهش نشان می‌دهد که اولویتهای موضوعی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی هنوز هم بر محور گرایش‌های سنتی استوار است. موضوعات کتاب‌شناسی، انواع کتابخانه‌ها، سازماندهی، استفاده و خدمات، مواد و منابع، ذخیره و بازیابی اطلاعات و مبانی کتابداری مورد توجه و تکنولوژی، مدیریت چندان مورد توجه نیستند.

دادند (جدول ۴) که از این تعداد، ۸ مرکز آموزشی و ۴ مرکز پژوهشی را دربر می‌گیرد.

تعداد اعضای هیئت علمی پاسخ‌دهنده از این مراکز کلاً ۶۲ نفر بوده که بعضاً به همه سؤالهای پرسشنامه پاسخ نداده‌اند. مطابق جدول ۴، بیشترین نسبت پاسخ‌دهندگان، به ترتیب به کتابخانه ملی، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، و دانشگاه فردوسی مشهد تعلق گرفته است؛ و کمترین سهم پاسخگویی متعلق به سازمان انرژی اتمی است. اندکی بیش از ۶۳ درصد پاسخ‌دهندگان زن بوده‌اند که بیشترین سهم زنان به کتابخانه ملی تعلق داشته است.

در هدایت پایان‌نامه، نزدیک به ۵۳ درصد اعضای هیئت علمی مشارکتی نداشته‌اند و از میان ۴۷ درصد باقی مانده، نزدیک به ۵۲ درصد به عنوان راهنما و مشاور هدایت پایان‌نامه‌ها را برعهده داشته‌اند. طبق یافته‌های بانک اطلاعات پایان‌نامه‌ها (سطور پیشین)، توزیع هدایت پایان‌نامه‌ها از یک عنوان بر نفر تا ۱۷۸ عنوان بر نفر متغیر بوده است. بیشترین سهم مشارکت افراد در هدایت پایان‌نامه (طبق جدول ۵) متعلق به چهار دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، فردوسی مشهد، و شهید چمران اهواز بوده است. دلیل اندک بودن هدایت پایان‌نامه در سایر مراکز را می‌توان به دو عامل نسبت داد: (۱) غیرآموزشی بودن برخی مراکز مورد بررسی؛ و (۲) فقدان مقطع کارشناسی ارشد در برخی مراکز آموزشی مورد پژوهش.

مشارکت در طرح پژوهشی (خواه در نقش مجری یا همکار اصلی) نیز در میان اعضای جامعه مورد بررسی متفاوت است. حدود ۳۰ درصد اعضا در طرح پژوهشی مشارکتی نداشته‌اند. از میان بقیه اعضا (جدول ۵)، بیشترین مشارکت متعلق به کتابخانه ملی (با ۱۹ درصد)، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد (با ۱۶/۶ درصد)، و سپس دانشگاه فردوسی مشهد (با ۱۴/۳ درصد) بوده است. این سه مرکز، همانگونه که گذشت (جدول ۴)، به ترتیب بیشترین تعداد پاسخ‌دهنده به پرسشنامه‌ها را نیز داشته‌اند. از لحاظ تعداد طرحهای پژوهشی، بیشترین سهم، به ترتیب، از آن دانشگاه علوم پزشکی ایران و سپس متساویاً کتابخانه ملی و دانشگاه شهید چمران اهواز، و سرانجام دانشگاه تهران بوده است.

از لحاظ تولید مقاله (جدول ۵) بیشترین سهم (۲۲/۴ درصد) به دانشگاه تهران اختصاص دارد.

جدول ۴- توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی پاسخ‌دهنده

در مراکز برحسب جنسیت

مراکز	جنسیت	زن	مرد	جمع کل
بنیاد دایره‌المعارف اسلامی		۲	۱	۳
دانشگاه اصفهان		۳	۲	۵
دانشگاه الزهرا		۱	۲	۳
دانشگاه بیرجند		—	۳	۳
دانشگاه تهران		۲	۳	۵
دانشگاه شهید چمران اهواز		۱	۳	۴
دانشگاه شیراز		۱	۴	۵
دانشگاه علوم پزشکی ایران		۵	۱	۶
دانشگاه فردوسی مشهد		۱	۶	۷
سازمان انرژی اتمی ایران		—	۱	۱
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران		۸	۴	۱۲
وزارت جهاد سازندگی، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی		—	۸	۸
جمع		۲۴	۳۸	۶۲

کتابخانه ملی (با ۱۹/۴ درصد)، دانشگاه فردوسی مشهد (با ۱۸/۱ درصد)، و مرکز اطلاع‌رسانی جهاد (با ۱۶/۳ درصد)، به‌ترتیب، در مرتبه‌های بعدی قرار دارند. مرتبه‌های تولیدکننده (جدول ۵) نیز به‌ترتیب به دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه تهران، کتابخانه ملی، و بنیاد دایره‌المعارف اسلامی تعلق می‌گیرد. از لحاظ شرکت در همایشها، کل اعضای هیئت علمی پاسخ‌دهنده در ۴۱۰ همایش حضور یافته‌اند که ۳۴۵ مورد آنها داخلی، ۴۹ مورد خارجی، و ۱۹ مورد نیز عضویت در شورای علمی همایشها بوده است. حدود ۳۷ درصد مشارکت در همایشهای داخلی و ۲۸ درصد همایشهای خارجی همراه با ارائه مقاله بوده است. طبق جدول ۵، بیشترین سهم مشارکت در همایشها به کتابخانه ملی تعلق داشته و در مراتب بعدی، به ترتیب، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد و دانشگاه تهران بالاترین سهم را به‌خود اختصاص داده‌اند. در ارائه مقاله در همایشهای داخلی، بیشترین سهم به دانشگاه فردوسی مشهد و سپس دانشگاه تهران تعلق داشته و در ارائه مقاله در همایشهای خارجی، به‌ترتیب، کتابخانه ملی و سپس متساویاً دانشگاه تهران

جدول ۵ - وضعیت کلی فعالیتهای علمی و پژوهشی مراکز آموزش و پژوهشی

میانگین درصد کل	سایر فعالیتها (درصد)	مجامع (درصد)	همایش (درصد)	کتاب (درصد)	مقاله (درصد)	طرح پژوهشی (درصد)	هدایت پایان نامه (درصد)	
۴/۶	۱/۴	۴/۸	۲/۲	۱۲/۸	۰/۶	۴/۷	۶/۲	بنیاد دایرةالمعارف
۵/۱	۹	۹/۶	۹/۵	۱/۵	۰/۶	۲/۴	۳/۵	دانشگاه اصفهان
۲/۷	۲/۸	۲/۴	۵	۰/۸	۱	۷/۱	—	دانشگاه الزهراء
۱/۲	۱/۴	—	۰/۷	۰/۸	۰/۸	۴/۷	—	دانشگاه بیرجند
۱۳/۶	۱۱/۸	۶/۴	۱۵/۶	۱۸	۲۲/۴	۷/۱	۱۴	دانشگاه تهران
۷/۶	۴/۸	۶/۴	۴/۴	۶/۸	۱۰/۱	۷/۱	۱۴	دانشگاه شهید چمران
۶/۸	۶/۲	۸	۳/۶	۶/۸	۶	۷/۱	۱۰/۳	دانشگاه شیراز
۸/۸	۴/۱	۹/۶	۶	۹	۲/۸	۹/۵	۲۰/۶	دانشگاه علوم پزشکی ایران
۱۶/۶	۱۳/۸	۲۰/۹	۱۴/۱	۲۱/۲	۱۸/۱	۱۴/۳	۱۴	دانشگاه فردوسی مشهد
۰/۷	۲	—	۰/۵	۰/۸	۱/۸	—	—	سازمان انرژی اتمی
۱۶/۹	۲۲/۹	۹/۶	۲۰/۵	۱۶/۶	۱۹/۴	۱۹	۱۰/۳	کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
۱۴/۸	۱۹۴	۲۲/۵	۱۸	۴/۵	۱۶/۳	۱۶/۶	۶/۲	مرکز اطلاع رسانی جهاد

و دانشگاه شهید چمران اهواز قرار دارند

در مورد عضویت در مجامع و انجمنها، مطابق جدول ۵، تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای به چشم می‌خورد. برخی مراکز، نظیر مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، بیشترین سهم عضویت اعضای هیئت علمی را به خود اختصاص داده و برخی هم پایین‌ترین سهم را دارند. مرکز اطلاع‌رسانی جهاد از لحاظ عضویت در مجامع خارجی نیز از بالاترین نسبت برخوردار است. در مجموع، ترتیب عضویت مراکز از بیشترین سهم به سمت کمترین آن، عبارت است از: مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، دانشگاه فردوسی مشهد، و سپس متساویا دانشگاه اصفهان، دانشگاه علوم پزشکی ایران، و کتابخانه ملی.

علاوه بر موارد پیش گفته، فعالیتهای دیگری نظیر مدیریت، راه‌اندازی مراکز، برگزاری همایش، شرکت در هیئتهای داورى و ارزیابى، همکاری در تولید مراجع، و مواردی از این دست، وجهه همست مراکز مختلف بوده که هر یک از مراکز از جهتی دارای برتری کمی بوده‌اند.

وضعیت کلی فعالیتهای علمی و پژوهشی مراکز و نهادهای

مورد بررسی - صرف نظر از تفاوت‌هایی که در رتبه‌بندی هر یک از فعالیتهای وجود داشته - حاکی از آن است که (طبق آخرین ستون از جدول ۵) سهم مراکز از بیشترین به کمترین عبارت است از: ۱) کتابخانه ملی؛ ۲) دانشگاه فردوسی مشهد؛ ۳) مرکز اطلاع‌رسانی جهاد؛ ۴) دانشگاه تهران؛ ۵) دانشگاه علوم پزشکی ایران؛ ۶) دانشگاه شهید چمران اهواز؛ ۷) دانشگاه شیراز؛ ۸) دانشگاه اصفهان؛ ۹) بنیاد دایرةالمعارف اسلامی؛ ۱۰) دانشگاه الزهراء؛ ۱۱) دانشگاه بیرجند؛ و سرانجام، ۱۲) سازمان انرژی اتمی. البته باید توجه داشت که احتمال می‌رود این رتبه‌بندی از دو عامل تأثیر پذیرفته باشد: ۱) تعداد پرسشنامه‌های تکمیل شده در هر مرکز، زیرا مقایسه داده‌های جدول‌های ۴ و ۵ نوعی همگونی نسبی میان این دو متغیر - رتبه احراز شده و تعداد پاسخگوییها - را نشان می‌دهد؛ ۲) بی‌پاسخ گذاشتن برخی پرسشها که ممکن است ناشی از کم‌اهمیت تلقی کردن داده‌های آن، یا فراموش شدن برخی فعالیتهای از جانب پاسخ‌دهندگان بوده باشد. به هر حال، آنچه در این بخش به آن اشاره شده برگرفته از پاسخهای مندرج در پرسشنامه‌ها بوده است.

برای پژوهش معمولاً دو انگیزه را برمی‌شمارند: (۱) کنجکاوی فرد به منظور یافتن پاسخ برای پرسشی که ذهن وی را نسبت به پدیده یا رویدادی برانگیخته و نفس یافتن پاسخ برایش حائز اهمیت است؛ (۲) یافتن راه حل برای مسئله‌ای که فرد در عمل با آن مواجه بوده یا دیگران خواستار یافتن راه‌حل مسئله‌ای خاص از وی بوده‌اند. معمولاً از نوع اول به پژوهش بنیادی و از نوع دوم به پژوهش کاربردی تعبیر می‌کنند. این هر دو نوع پژوهش برای رشته‌های مختلف علمی ضروری است. اما تخصیص اعتبارات مربوط و توزیع آنها میان این دو نوع تحقیق، به عوامل گوناگون، از جمله تعریف اولویتها بستگی دارد. در مقیاس کلان، و در سطح ملی نیز اولویتهای پیش‌بینی شده تعیین‌کننده تخصیص و توزیع اعتبارات است.

اولیتهای، خواه در مقیاس خرد یا کلان، از نیازهای علمی، فنی، اجتماعی، اقتصادی، و جز آن ناشی می‌شود که عوامل درونی و بیرونی بر تعیین مراتب آنها اثر می‌گذارند. اما آنچه انتظارش می‌رود، همسویی اولویتهای خرد با اولویتهای کلان است. به تعبیر دیگر، سرمایه‌گذاری در امر تحقیق یا سیاستگذاری و برنامه‌ریزی اجرای تحقیقات در مقیاس خرد، باید از شاخصهای تعیین‌شده در مقیاس کلان پیروی کند. بنابراین، جا دارد که در بحث حاضر میزان این همسویی در حوزه اطلاع‌رسانی ایران مطالعه شود، و برای تحقیق در این حوزه، لازم است سطوح خرد و کلان به طور جداگانه بررسی شوند.

سطح کلان

در این سطح می‌توان سه شاخص مهم ملی را ملاک بررسی قرار داد: (۱) برنامه‌های توسعه؛ (۲) سیاستهای شورای پژوهشهای علمی کشور؛ و (۳) اهداف و برنامه‌های شورای عالی اطلاع‌رسانی.

الف. برنامه‌های توسعه

روح برنامه‌های اول، دوم، و سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی، مطابق ماده‌ها و تبصره‌ها و تقسیمات فرعی آنها، شش محور را در خلال اهداف و پیش‌بینیهای خود مورد توجه قرار داده است:

یک. توسعه خدمات ارتباطی، شامل توسعه کتابخانه‌ها،

تسهیل نقل و انتقال کتاب و مطبوعات، و اطلاع‌رسانی از طریق صدا و سیما؛

دو. توسعه تکنولوژی با تکیه بر توسعه نرم‌افزارها؛

سه. تکیه بر نیروی انسانی، از قبیل تربیت نیروی انسانی، ایجاد پایگاههای اطلاعاتی مربوط به بازار کار، فضاهای کارگاهی، و تجهیزات و امکانات، باتکیه بر گروههای خاص به‌ویژه نوجوانان و جوانان؛

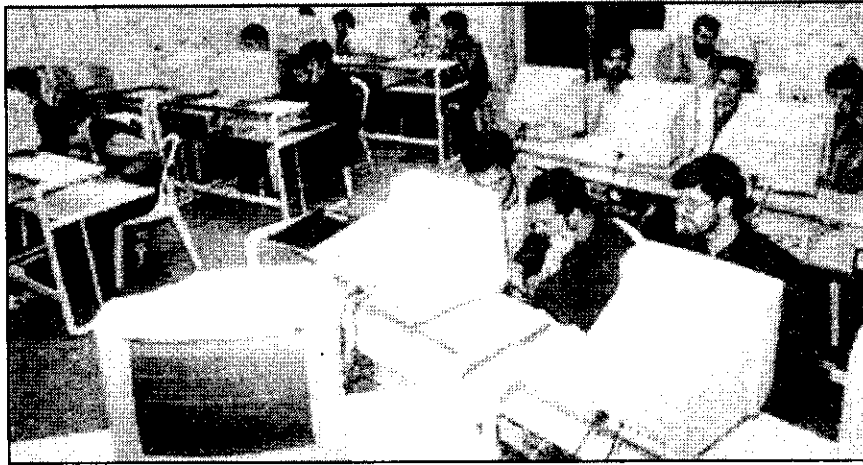
چهار. اطلاع‌رسانی در حوزه اقتصاد و تجارت، از قبیل طرح شبکه جامع اطلاع‌رسانی بازرگانی و توسعه شبکه اطلاع‌رسانی بورس اوراق بهادار؛

پنج. ایجاد نظامهای اطلاع‌رسانی فرهنگی، شامل نیروی انسانی، فضاها، تجهیزات، و امکانات؛

سرمایه گذاری در امر تحقیق یا سیاستگذاری و برنامه‌ریزی اجرای تحقیقات در مقیاس خرد، باید از شاخصهای تعیین شده در مقیاس کلان پیروی کند.

شش. گسترش شمول قانون حق مؤلف بر مواردی نظیر گزارشهای پژوهشی، پایان‌نامه‌ها، و نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای (برنامه‌های اول، دوم، و سوم توسعه).

هرگاه محورهای یاد شده را در گروه‌بندی لیزا قرار دهیم، با توجه به زیرمجموعه‌های آن گروه‌بندی، به گروههای ارتباط اطلاعاتی، تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، استفاده و خدمات، حرفه کتابداری، و رسانه‌ها خواهیم رسید. مقایسه این محورها با رتبه‌بندی جدول ۲ (ستون «سیمای کلی»)، مشخص می‌کند که چهار محور از پنج محور برنامه‌های توسعه در بخش مثبت رتبه‌بندی قرار می‌گیرند؛ تنها «رسانه‌ها» در بخش منفی است که آن‌هم با توجه به جایگاه بالای آن، چندان از بخش مثبت دور نیست.

ب. شورای پژوهشهای علمی کشور

این شورا، به منظور هدایت فعالیتهای علمی کشور، از سال ۱۳۷۱ به تدوین اولویتهای تحقیقاتی همت گماشت و نتایج آن را در تیرماه ۱۳۷۳ منتشر کرد (اولویتهای تحقیقاتی، ۱۳۷۳). این اولویت‌بندی در شش گروه علوم انسانی، علوم پایه، فنی مهندسی، کشاورزی، پزشکی، و هنر صورت گرفته، و چون رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی جزو زیرمجموعه‌های گروه علوم انسانی است، آنچه در باب علوم انسانی بیان شده باشد، بر زیرمجموعه‌های آن نیز قابل تسری است.

شورای پژوهشهای علمی کشور ۹ معیار برای تعیین اولویتهای تحقیقاتی حوزه علوم انسانی برشمرده است که برخی از آنها جنبه روش‌شناختی، بعضی جنبه محتوایی، و گروهی جنبه اجرایی دارند. یعنی که غرض توجه به این معیارهاست نه آنکه همه آنها در تحقیقی واحد حضور داشته باشند؛ که موارد زیر را دربر می‌گیرد:

۱. طرح جنبه کاربردی داشته باشد؛

۲. از سوی نهادها و سازمانها نسبت به آن اعلام نیاز شده باشد؛

۳. به مقاطع سنی پایینتر توجه شده باشد؛

۴. امور بانوان مورد توجه قرار گیرد؛

۵. به ارزشهای آموزشی و فرهنگی توجه شود؛

۶. طرحها به صورت مشترک و با همکاری چند سازمان اجرا

شوند؛

۷. مناطق محروم و نیازمند مورد توجه قرار گیرند؛

۸. طرحهای ملی و کلان از اولویت برخوردار باشند؛

۹. بدیع بودن موضوع تحقیقات مد نظر باشد (مکون، ۱۳۷۵ ص ۲۸).

گزارشهای مربوط به حوزه اطلاع‌رسانی که از سوی کمیسیون اطلاع‌رسانی انتشار یافته، با توجه به اولویتهای شورای پژوهشهای علمی کشور، در چارچوب طرحهای ملی تحقیقات حاکی از آن است که طرحهای مصوب اطلاع‌رسانی بیشتر متعلق به گروههای زیر بوده است: (۱) ایجاد بانک اطلاعاتی؛ (۲) تدوین استاندارد؛ (۳) توسعه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی؛ (۴) ساماندهی اطلاعات؛ (۵) استفاده و خدمات؛ و (۶) طراحی شبکه اطلاع‌رسانی کشور (گزارش بررسی، ۱۳۷۶).

هرگاه این موارد را در گروه‌بندی لیزا قرار دهیم، با توجه به زیرمجموعه‌های پیش‌بینی شده آن، می‌توان به برابری آن موارد به ترتیب زیر دست یافت: (۱) ذخیره و بازیابی اطلاعات؛ (۲) کنترل کتاب‌شناختی؛ (۳) کتابخانه‌ها و مراکز منابع؛ (۴) رکوردهای کتاب‌شناختی؛ (۵) استفاده و خدمات؛ و (۶) تکنولوژی. به این ترتیب، می‌توان این محورها را با رتبه‌بندی جدول ۳ (ستون آخر) مقایسه کرد. نتیجه چنین مقایسه‌ای نشان می‌دهد که از شش مورد پیش‌گفته در برنامه ملی تحقیقات (کمیسیون اطلاع‌رسانی)، پنج مورد نخست در بخش مثبت رتبه‌بندی قرار دارد و تنها تکنولوژی به بخش منفی تعلق یافته است. به این ترتیب، می‌توان گفت که محورهای خرد تحقیقات حوزه اطلاع‌رسانی با محورهای کلان آن در مقیاس ملی همسویی بسیار مطلوبی دارد.

ج. شورای عالی اطلاع‌رسانی

آیین‌نامه شورای عالی اطلاع‌رسانی که در تاریخ ۷۷/۱/۲۵ و ۷۷/۲/۸ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده، همانگونه که انتظار می‌رود کلیه عرصه‌های اطلاع‌رسانی را مد نظر قرار داده است، و طبق نص بندهای ماده ۵ مربوط به وظایف شورا، تولید، پردازش، مبادله، ذخیره‌سازی، ساماندهی، توزیع، گسترش، اشاعه، به‌کارگیری اطلاعات در بخشهای مختلف، استانداردسازی، تحقیق، شبکه‌سازی، تکنولوژی، آینده‌نگری، و ارزیابی فعالیتهای اطلاع‌رسانی متساویا موضوع نظارت، حمایت، و هدایت شورای عالی اطلاع‌رسانی قرار گرفته است (آیین‌نامه شورای عالی اطلاع‌رسانی، ۱۳۷۷).

در چهارمین جلسه شورای عالی اطلاع‌رسانی شش کمیسیون آن مورد بحث و بررسی قرار گرفت که یک کمیسیون راهبردی و پنج کمیسیون تخصصی را دربر می‌گیرد. از پنج کمیسیون تخصصی، محور چهار کمیسیون را تکنولوژی اطلاعات تشکیل می‌دهد. این جهت‌گیری از عوامل متعددی تأثیر پذیرفته که موضوع بحث این نوشته نیست؛ اما دلیل آن هرچه باشد، محورهای خرد پژوهشهای اطلاع‌رسانی (سطور پیشین) در قیاس با محورهای کمیسیونهای شورای عالی اطلاع‌رسانی بسیار ناهمگون و در جهات کاملاً متفاوت است.

در نظری کلی، می‌توان گفت که مقایسه یافته‌های سطح خرد و سطح کلان اطلاع‌رسانی چه از لحاظ عملکرد و چه از لحاظ برنامه‌های پژوهشی عمدتاً دارای نوعی همسویی است. تنها موردی که علیرغم کم‌توجهی سطح خرد، سطح کلان اطلاع‌رسانی به آن توجهی ویژه دارد، عرصه تکنولوژی اطلاعات است. ممکن است ضرورت‌های اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی گرایش به سوی تکنولوژی اطلاعات را به گونه‌ای توجیه کند؛ از این رو، تأمل در این امر می‌بایست خود انگیزه‌ای برای تحقیق در این زمینه باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

۱. نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده از یافته‌های تحقیق را می‌توان در سه مقوله جداگانه زیر جمع‌بندی کرد:

الف. گرایش موضوعی آثار علمی - پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، صرف نظراً از تفاوتی که در نوع مواد

- از قبیل مقاله، طرح پژوهشی، و پایان‌نامه - می‌توان یافت، به‌طور کلی متوجه تهیه و تدوین کتاب‌شناسی، بررسی انواع کتابخانه‌ها، سازماندهی مواد، استفاده و خدمات، مواد و منابع، ذخیره و بازیابی اطلاعات، و مبانی کتابداری است. مباحثی چون تکنولوژی و مدیریت چندان مورد عنایت این رشته نیست. اما سیر تحول این گرایش از آغاز تاکنون حاکی از آن است که تهیه و تدوین کتاب‌شناسی به عنوان نوعی پژوهش رو به کاهش داشته و فعالیت علمی در عرصه تکنولوژی دارای سیری صعودی است.

ب. عملکرد دوازده سازمان مورد بررسی نشان می‌دهد که هرگاه هرم کلی فعالیتهای علمی و پژوهشی این مراکز را به سه منطقه تقسیم کنیم، منطقه ۱ یا بالاترین منطقه را چهار مرکز از فعالترین مراکز به خود اختصاص می‌دهند که به ترتیب عبارتند از کتابخانه ملی، دانشگاه فردوسی مشهد، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، و دانشگاه تهران؛ منطقه ۲، به ترتیب، دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشگاه شیراز، و دانشگاه اصفهان را دربر می‌گیرد؛ و منطقه ۳ به بنیاد دایرةالمعارف اسلامی، دانشگاه الزهراء، دانشگاه بیرجند، و سازمان انرژی اتمی اختصاص می‌یابد.

ج. اگر همسویی برنامه‌های پژوهشی خرد و کلان را با سه شاخص برنامه‌های توسعه، سیاستهای شورای پژوهشهای علمی، و اهداف و برنامه‌های شورای عالی اطلاع‌رسانی مقایسه کنیم، پی‌می‌بریم که برنامه‌های پژوهشی خرد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی تا حد چهار پنجم (۸۰ درصد) با برنامه‌های توسعه، و تا حد پنج ششم (۸۳ درصد) با سیاستها و طرحهای شورای

در نظری کلی، می‌توان گفت که مقایسه یافته‌های

سطح خرد و سطح کلان اطلاع‌رسانی چه از

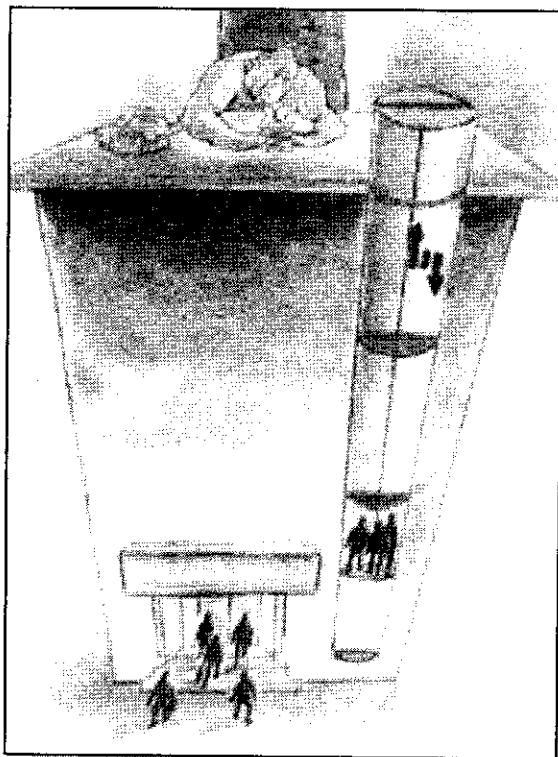
لحاظ عملکرد و چه از لحاظ برنامه‌های پژوهشی

عمدتاً دارای نوعی همسویی است تنها موردی که

علیرغم کم‌توجهی سطح خرد، سطح کلان

اطلاع‌رسانی به آن توجه ویژه دارد، عرصه

تکنولوژی اطلاعات است.

۲. تکنولوژی اطلاعات در عصر حاضر با اطلاع‌رسانی شدیداً درآمیخته و رشته‌کنابرداری و اطلاع‌رسانی باید این ابزار نوین را به‌طور جدی مورد توجه قرار دهد. برای جلب نظر دانش‌پژوهان این رشته لازم است مباحث مرتبط با آن از دوره کارشناسی تا مقاطع تحصیلات تکمیلی به صورت گسترده در شرح درس کلیه دروس تخصصی حضور فعال داشته باشد. اگر می‌پذیریم که کتابرداری بدون کتاب - به عنوان ابزار مبادله و انتقال اطلاعات - بی‌معناست، اطلاع‌رسانی بدون تکنولوژی اطلاعات نیز رفته رفته معنای خود را از دست می‌دهد. بنابراین، مراکز آموزشی و پژوهشی این رشته باید این ابزار را به عنوان امری اجتناب‌ناپذیر تلقی کنند و آن را به‌درستی بشناسند و بشناسانند.

۳. مراکزی که بیشترین سهم فعالیت علمی و پژوهشی را به خود اختصاص داده‌اند جداً تشویق شوند و از آنها قدردانی به عمل آید و برای مراکزی که فعالیت‌های کمتری داشته‌اند، شرایط لازم برای ارتقا و تحرک بیشتر فراهم آید.

۴. اگر قرار باشد این اقدامها را نهادی مشخص پیگیری و هماهنگ کند، در حال حاضر به جایی جز شورای عالی

پژوهش‌های علمی همسویی دارد؛ اما با اهداف و برنامه‌های کمیسیونهای تخصصی شورای عالی اطلاع‌رسانی ناهمسو است و این امر به دلیل تأکید فراوان این کمیسیونها بر تکنولوژی اطلاعات از یک‌سو، و کم‌توجهی برنامه‌های پژوهشی خرد به تکنولوژی از سوی دیگر است.

۲. پیشنهادها

پیشنهادهای ناشی از یافته‌ها و نتایج بررسی حاضر را می‌توان در دو مقوله: الف) بهینه‌سازی پژوهشها و مطالعات؛ و ب) توصیه برای تحقیقات آتی تقسیم‌بندی کرد.

الف. بهینه‌سازی پژوهشها و مطالعات

۱. برنامه‌های آموزشی، انتشاراتی، و تحقیقاتی رشته کتابرداری باید از سیاستها و اولویتهای روشنی پیروی کنند و برای این منظور، مراکز ذی‌ربط باید از برنامه‌های ملی مطلع باشند و این‌گونه فعالیتها را در دستور کار خود قرار دهند و نیروی انسانی فعال و صاحب فکر خود را در جهت دستیابی به اولویتها ترغیب کنند.

اطلاع‌رسانی نمی‌توان اندیشید. بنابراین، تحرک بیشتر این شورا ضروری است.

ب. توصیه برای تحقیقات آتی

می‌توان تحقیقاتی را در جهت پژوهش حاضر یا پیرامون آن پیشنهاد کرد که چند موردی که در بدو امر به نظر می‌رسند عبارتند از:

۱. مطالعه انگیزه‌های درون‌سازمانی برای مراکز فعال یا سازمانهایی که فعالیت کمتری دارند، تا از این طریق بتوان شرایط مطلوب را شناخت و گسترش داد.

۲. با واگذاری تدوین برنامه‌های درسی آموزش عالی به دانشگاهها، می‌توان از طریق نظرخواهی از اعضای هیئت علمی گروههای آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی، بازنگری همه‌جانبه‌ای در برنامه‌های درسی صورت داد و با استفاده از یافته‌های برنامه‌های آموزشی سایر جوامع، درسهای مفید و پرمحتوی را در برنامه‌ها گنجانند.

۳. به منظور عینی‌تر کردن اولویتهای برنامه‌های پژوهشی، با استفاده از مواد، سرفصلها، و اهداف برنامه‌ها و سیاستگذاریهای کلان، می‌توان تحقیقی را اختصاصا به تدوین مقوله‌های موضوعی که به تفصیل فراهم شده باشد اختصاص داد و طرحهای پژوهشی و پایان‌نامه‌های تحصیلی را به آن سمت هدایت کرد.

مآخذ

— در این تحقیق خانم افسانه محسن‌زاده و آقای قاسم شمس‌اللهی، دانشجویان کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، همکاری داشته‌اند که در همین‌جا از آنان قدردانی می‌شود.

۱. آئین‌نامه شورای عالی اطلاع‌رسانی (۱۳۷۷). تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی، پلی‌کپی.

۲. احمدی لاری، رکن‌الدین (۱۳۷۶). «بررسی مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۳۷۴-۱۳۵۸». کتابداری، دفتر بیست و ششم و بیست و هفتم، ص ۵۱-۳۹.

۳. اولویتهای تحقیقاتی کشور (۱۳۷۳). تهران: شورای پژوهشهای علمی کشور.

۴. حرری، عباس (۱۳۷۸). «بررسی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷».

در مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرستهای رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران (مشهد: ۲۸-۲۷ آبان ۱۳۷۸). ص ۲۵-۵.

۵. حرری، عباس (۱۳۷۹). «بررسی فعالیتهای علمی و پژوهشی

اعضای هیئت علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران تا پایان سال ۱۳۷۸». فصلنامه کتاب، دوره ۱۱، شماره ۲ (تابستان ۷۹)، ص ۳۵-۹.

۶. صدیق بهزادی، ماندانا (۱۳۷۹). چکیده‌نامه پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی.

۷. قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۸). تهران: مجلس شورای اسلامی.

۸. قانون برنامه پنجساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴). تهران: اداره کل قوانین و مقررات کشور.

۹. کاتوزیان، آذر (۱۳۷۴). بررسی وضعیت متون فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی از بهمن ماه ۱۳۵۷ تا پایان سال ۱۳۷۲. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی.

۱۰. گزارش بررسی طرحهای ملی تحقیقات کمیسیون اطلاع‌رسانی (مرحله اول) (۱۳۷۶). تهران: کمیسیون اطلاع‌رسانی، پلی‌کپی.

۱۱. لایحه برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۸). تهران: سازمان برنامه و بودجه.

۱۲. مکنون، رضا (۱۳۷۵). «بررسی روشهای تعیین اولویتهای تحقیقاتی توسط کمیسیونهای شورای پژوهشهای علمی کشور». رهیافت، شماره ۱۲ (بهار و تابستان)، ص ۳۰-۲۴.

۱۳. ملیح، سعید (۱۳۷۶). تحلیل محتوای مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی در نشریات ادواری فارسی‌منتشر شده در سالهای ۱۳۷۴-

۱۳۷۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه علوم پزشکی ایران. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی. ۱۴. نیازی، سیمین

(۱۳۷۸). نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: نشر کتابدار.

15. Cano, V. (1999). "Bibliometric overview of library and information science research in Spain". *Journal of the American Society for Information Science*. 50(8), pp. 675-680.

16. Huanwen, c. (1996). "A bibliometric study of library and information research in China". *Asian Libraries*. 5(2), pp.30-45.

17. Jarvelin, k & Vakkari, P. (1990). "Content analysis of research articles in library and information science" *Library & Information Science Research*. 12 (4), pp.395-422.

18. Jarvelin, k & Vakkari P. (1993). "The evolution of library and information science 1965-1985: a content analysis of journal articles". *Information Processing & Management*. 29 (1), pp.129-144.

19. Kajberg, L. (1996). "A content analysis of library & information science serial literature published in Denmark, 1957-1986". *Library and Information science Research*. 18(1), pp. 25-52.

20. Yontar, A. & Yalvae, M. (2000). "Problems of library and information science research in Turkey: a content analysis of journal articles 1952-1994". *IFLA Journal*. 26(1), pp. 39-51.

پی‌نوشت

۱- در بخش مربوط به پایان‌نامه‌ها از جدول بخش مقدمه چکیده‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی (صدیق بهزادی، ۱۳۷۹) نیز استفاده شده است.